

*Т.І. Бургарт, здобувачка
при кафедрі філософії
Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків*

ЕКОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ

Розбудова України як правової держави, що є практично конституційно визначеним завданням, зумовлює посилення уваги до обґрунтування механізмів досягнення належного рівня правосвідомості громадян, їх правового виховання. Вирішення цих питань, з нашого погляду, вимагає нового підходу до визначення фундаментальних аспектів стратегії правовиховної роботи в сучасних умовах. Серед них неабияке місце посідає екоософський аспект, значення якого розкрито в працях фундаторів сучасної неklasичної екоософської думки (Г. Йонаса, К.М. Маєр-Абіха, Ф.-Е. Шварцкопфа, К.І. Шиліна), що вийшла на рівень парадигми правового інтерсуб'єктивізму, з позиції якої можна суттєво просунути шляхом цілісного й методологічно поглибленого розуміння цієї проблеми.

Утім ця проблема в означеному аспекті ще тільки очікує свого дослідження. Великі сподівання щодо цього викликає розвиток екоософії права (започаткований, зокрема, працями С.В. Шефеля),

яка спроможна зробити методологічний прорив у її розв'язанні. З нашої точки зору, ця галузь знання здатна забезпечити особливу функцію екологізації нормативної бази вітчизняного законодавства завдяки властивій їй інтегративності в системі соціально-правового знання, без чого важко уявити саму можливість творення моделі правового виховання, адекватної конституційно визначеним вимогам.

Ось чому метою даної наукової розвідки є спроба осмислити саме екоософський аспект правового виховання. Стосовно цього нагальним постає питання щодо творчого доопрацювання поняття «феномен правового виховання», уточнення меж його сфери, структури, завдань тощо. Звичайно, всі ці важливі завдання неможливо вирішити в межах цієї наукової розробки, але, сподіваємось, що деякі її положення сприятимуть поглибленню розуміння передусім методологічних засад формування системи правового виховання в Україні.

Проблеми правового виховання в сучасній Україні («Круглий стіл»)

Навряд чи слід сумніватися в тому, що усунення перешкод, які заважають розбудові України як правової держави, можливе лише за умови послідовного приведення у відповідність із принципом верховенства права всієї законодавчої, нормативної бази, що стане атрактором змін у сфері правового виховання, надаючи їй необхідної системної парадигмальності. У зв'язку із цим важливого значення набуває необхідність екоософсько-правової експертизи й відповідної парадигматизації чинного законодавства й усього масиву підзаконних актів, бо саме принцип верховенства права, тлумачений як визначна інтерсуб'єктивістська інтенція, можливо, як ніякий інший, втілює в собі вимогу щодо забезпечення стану соціоприродного гомеостазу як взагалі принципово важливу умову виживання людства й нормально функціонування його соціуму.

Серцевиную такої інноваційної діяльності належить бути саме екософії права. Вона розуміється як органічна складова частина пост(мета)некласичної філософії права, в межах якої осмислюються сутнісна природа феномену права, джерела й закономірності його виникнення й механізм формування у прямих і зворотних зв'язках з іншими сферами буття людини як біосоціальної істоти й особистості в поєднанні фундаментальних категорій екологічності й гуманізму на підставі ком-

плексного застосування таких методологічних правових складників, якими є онтологія, антропологія, гносеологія, аксіологія й інституціоналізм. Усвідомлення цього спонукає до поглиблення екоософсько-правової рефлексії і творчого дискурсу особливо в царині правового виховання.

Вирішуючи питання про з'ясування методологічних засад правовиховання в такому контексті, варто окреслити сукупність фундаментальних категорій, що створюють його концептуальний каркас, і з'ясувати їх співвідношення щодо застосування екоософської парадигми мислення як невід'ємної частки інтерсуб'єктивістського типу світорозуміння. Зауважимо, що у філософії права в такий спосіб це питання ще не ставилося, не акцентувалась увага до подібного підходу, хоча, як вбачається, він надає більше можливостей для з'ясування сутності феномену «правове виховання» й обґрунтування його стратегії в сучасних умовах.

Екософія права, що тлумачиться як філософія (методологія) гармонізації алгоритму відносин між суб'єктами права в соціумі й останніх з Природою посередництвом права, шляхом екологізації правосвідомості, якраз і має на меті використання можливостей не тільки, власне, екологічного права, а й усього екологічно оновленого законодавства для відповідного наповнення теоретич-

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

ним змістом форм правовиховного процесу адекватно вимогам забезпечення соціоприродної гармонії через парадигмальну зміну творчої самореалізації кожної людини як біосоціальної істоти.

Саме за допомогою інтерсуб'єктивістської редукації правознавства в цілому й екологічного, зокрема, відбуваються віртуальне моделювання й конструювання певного уявлення свідомою людиною як суб'єктом права – ідеї екологічного права як фундаментального прояву ідеального виміру правової реальності, що віддзеркалює один з найважливіших аспектів процесу формування цілісної у своєму розмаїтті правосвідомості репрезентанта постіндустріальної правової культури.

Щодо цього слід підкреслити, що праву в універсальному його розумінні іманентна екологічність, тому що воно життєво-природно вкорінено в самій природі людини від її народження як живій істоті (чому відповідає антропний аспект у природі права), а потім уже і як особистості, яка набуває соціально-громадянського статусу (чому відповідає аспект соціальний). З урахуванням сучасного інтерсуб'єктивістського розуміння сутності права як взаємодії носіїв його ідеї, що ґрунтується на вимозі їх взаємовизнання як рівноцінних суб'єктів, виводиться принципова формула співвіднесення образу права образу людини, яка керується гуманістичним правилом не за-

подіяти будь-якими своїми діями шкоди тому чи іншому суб'єктові права, від якого вона очікує відповідного додержання останнього. Отже, людина, уже як правова особистість, постає самодостатнім феноменом у цілісності власних прав, свобод та обов'язків. Серед них фундаментального значення набуває основний принцип екологічної правосвідомості людини як правової особистості, яка усвідомлює свою відповідальність за збереження й відтворення Природи як колиски й годувальниці людства. Людина є єдиною у світі істотою, яка має природну здатність до самозбереження шляхом самообмеження творчої діяльності, що дозволяє свідомо убезпечити її від трансформації у сваволю чи деструкцію формалізацією ціннісних настанов права у смислі норми закону (екологічного законодавства). Із цього приводу Конституція України чітко вказує на природженість, невід'ємність прав людини на життя, на гідність, вільний розвиток своєї особистості (статті 23, 27, 28) тощо, які свідомо гарантуються, захищаються нормами чинного законодавства.

У той же час очевидним планом правовиховної сфери є площина буття ідеї екологізованого права, опредмеченої людською діяльністю. Це відбувається у царині правотворчості і правозастосування, де ідея права матеріалізується у вигляді правових норм.

Проблеми правового виховання в сучасній Україні («Круглий стіл»)

У цьому вимірі правової реальності маємо справу з наслідками правового виховання, які, з одного боку, дають можливість оцінити ефективність правовиховних зусиль, а з другого – внести у цей процес необхідні корективи. Щодо останнього, то йдеться вже про зворотний вплив цих атракторів на можливість і необхідність якихось змін у системі правового виховання.

Як засвідчує сучасна правова ситуація в Україні, на жаль, не всі суб'єкти права бажають виводити фундаментальні інтенції екологізованого права зі свого потенційного занурення. Для деякої частини тих, хто уповноважений професійно займатися правотворчістю, це зумовлюється противагами їх корпоративних інтересів, які ігнорують застосування екологічно вираженого принципу верховенства права. Ось чому цілком очевидною є потреба в першу чергу вивести цих осіб зі складу законодавців, замінивши їх тими, хто здатен послідовно керуватись у правовій практиці (передусім у правотворчості, в законодавчому процесі) зазначеним принципом права верховенства. Це важливо тому, щоб надалі не продукувати екофобну правосвідомість, вплив якої на такому відповідальному щабелі сфери соціально-правового управління деформує ментальність усіх об'єктів правового виховання, блокуючи будь-які зусилля

щодо її довершення в цілісно парадигмальну мережу.

Суттєвих зрушень у цьому плані можна чекати лише в результаті принципової зміни моделі суспільного розвитку країни, яка, підкоряючись завданням розбудови соціальної, демократичної, правової й екологічної державності, стимулювала б організацію відповідної системи правового виховання. Цим мають опікуватися в першу чергу фахівці-правознавці, уповноважені державою в межах відповідним чином оновлюваної системи правової освіти подбати про формування екологічно орієнтованої правової культури населення.

Кожному громадянину України треба зрозуміти, яку небезпеку несе ігнорування примату екологічного права. Без сумніву, йдеться взагалі про фундаментальний критерій національної безпеки країни, її життєздатності. З урахуванням цього поняття загрози екокатастрофи національній безпеці підсилюється введенням до нього вимоги екологізації правосвідомості як інтенційного прояву функції правового виховання, що продукується завдяки особливій природній здатності людини до творчості, яка виявляється, зокрема, у творенні нею своєї «другої», соціальної природи з усіма її невід'ємними складниками – правовою системою, правовою державністю та ін.

Надійшла до редакції 30.03.2009 р.